

תגובתה של ד"ר עינת ליבל הס למחקרו של דן פפרמן "זרמים בעלייה"¹

תודה רבה על שהזמנתם אותי לשתף במחשבותיי לגבי המחקר של דן פפרמן, שנהניתי לקרוא.

המחקר משקף שינוי ניכר בגישה של החברה הישראלית, על מגוון קבוצותיה, כלפי התנועות הליברליות. ארצה לחלוק אתכם אנקדוטה המשקפת שינוי זה. כשהתחלתי להשתתף בקביעות בתפילות בלילות שישו בבית כנסת קונסרבטיבי בשנת 2000, אחד מהפרופסורים שלי אמר "חזרת ליהדות (חזרת בתשובה)". בנוסף, הסבא הקיבוצניק שלי היה מאוד מודאג שאיהפך לבעלת תשובה. מאז, הדברים השתנו, לאחרונה, כשסיפרתי לאנשים שאמרתי קדיש בבית דניאל לזכר אבא שלי, התגובות היו חיוביות בהרבה.

מצאתי שהמחקר מעמיק, שכן הוא סוקר ברמת המאקרו-ברמה הכללית את הפנים הרבות של פעילויות התנועות, ואת הגישות של האוכלוסיות המזדהות איתה. הממצאים המשמעותיים ביותר של המחקר מאשרים את התמשכותם של דפוסים שתועדו בסקרים קודמים בישראל, סקרים המצביעים על הזדהות גוברת עם התנועות הרפורמית והקונסרבטיבית. במילים אחרות, פירוש הדבר שכ-12% מהאוכלוסייה היהודית הישראלית, קרי: בערך עד 800,000 איש, כעת מזדהים עם התנועות האלה. המחקר מספק לא רק סקירה של ההיקף המלא של הפעילויות של התנועות, אלא גם מתאר את הסביבות הפוליטיות, החוקיות והחברתיות בהן פועלות.

כעת, הודות למחקר החדש, יש בידינו את קווי המתאר של הזהויות הדתיות של יהודים ישראלים חילונים ומסורתיים. ידוע לנו כמה מהם מזדהים עם התנועות, ומציינים את טקסי מעגל החיים בקהילות ליברליות. הצעד המשלים הוא לראות כפי שעושים אנתרופולוגים והיסטוריונים, כמו עמיתיי וכמוני, כיצד תובנות חשובות שמהחקר מצא ברמה הכללית-רמת המאקרו, משתקפות ברמת הקהילה המקומית- ברמת המיקרו.

למרות האמור לעיל, פפרמן מציין שהבחינה של שאלת המוטיבציות, היא מעבר לתחום העיסוק של מחקרו. לפיכך, ההקשבה בקשב רב לדעותיהם של אנשים מאפשרת לנו להבין את ההבדלים בין ישראלים ממגוון רקעים: יהודיים, אתניים וסוציו-אקונומיים, כפי שהבדלים אלו מתבטאים בהקשר של קהילות ליברליות. אנו יכולים לשער את קיומם של הבדלים אלו, מאחר וקיימים שפע של מחקרים אנתרופולוגיים על גישות ביחס למסורת, למשל בקרב מזרחים (ספרדים).

בקרב אותם ישראלים, אליהם התייחסתי, ניתן למצוא את אלה אשר חוגגים את טקסי בר ובת המצווה לילדיהם בבית דניאל. משפחות אלו מעדיפות את בית דניאל, שכן חרף העובדה שהמסורת משחקת תפקיד חשוב בטקסי בר/ בת המצווה הנערכים בבית כנסת זה, הרי שבת דניאל מוכן להתאים את הטקס לצרכים של המשפחות, למורשת האתנית שלהן ולמנהגייהן. לדוגמא, במשפחה אחת, האם ממוצא תימני, ביקשה לשלב את ברכת הכוהנים בטקס בר המצווה.

¹ תודתי נתונה לרב ג'ף צימט מהקהילה החדשה של רמת אביב (קהילה קונסרבטיבית), לעו"ד צביה אדמון, חברת הקהילה החדשה ברמת אביב, ולגברת מרגי כהן-יאקל חברה בקהילת עדת שלום עמנואל (קהילה קונסרבטיבית ברחובות), שהמשוב שלהם עזר לי מאוד בניסוח התגובה.

במקרה זה, למרות שבתנועה הרפורמית אמירת ברכה זו בוטלה, מסיבות של הדגשת היררכיה ומסיבות נוספות, מנהיגי בית דניאל היו קשובים לצורכי האם ושילבו את הברכה במהלך הטקס. האם התרגשה לגלות שבנה יכול היה לחגוג טקס בר מצווה המשלב תפילות ספרדיות ואשכנזיות, ומשלב פרקטיקות אורתודוקסיות ורפורמיות.

אני מסכימה עם ממצאיו של פפרמן, ביחס לזהויות יהודיות חדשות הנוצרות בקהילות ליברליות. זהויות אלו משלבות בין אופציות מקובלות של זהות יהודית, כגון: חילוני, דתי, רפורמי וקונסרבטיבי. בעבודת הדוקטורט שלי על קהילות ליברליות (רפורמיות וקונסרבטיביות) בתל אביב מצאתי דפוסים דומים. הודות לאופיין הנזיל (פלואידי), ההיברידי, הדינמי והעכשווי של הקהילות, אין בנמצא מושגים מוכרים שיספקו תיאור מדויק דיו של האופן בו החברים והמשתמשים בשירותי הדת של הקהילות, תופסים את יהדותם. על כן, עליהם לעצב מחדש מושגים מקובלים של דתיות וחילוניות לשם יצירת זהויותיהם היהודיות. אנו יכולים לראות פתיחות למגוון אפשרויות זהות, יחד עם הדגשת הקשר לזהות מסורתית בדבריה של חברה בקהילה החדשה של רמת אביב (קהילה קונסרבטיבית בתל אביב). פאולה, אם לשלושה, המועסקת בתעשיית ההיי-טק, אמרה "אני לא אוהבת לשים את עצמי בקופסא, אני נמצאת איפשהו על הרצף שבין רפורמי לקונסרבטיבי... אני פתוחה למגוון המלא, ואוהבת לשמור על המסורת". היא תמצתה את זהותה באומרה "אני יהודייה פלורליסטית, שאוהבת מסורת".

בהקשר זה, אנו צריכים לשים לב לתובנה החשובה שפפרמן מצא ביחס לאלפי היהודים הישראלים המזדהים עם התנועות. אנשים אלו, הגיעו לראשונה לקהילות על מנת ליהנות משירותי דת (כמו טקסי מעגל החיים) באופן העולה בקנה אחד עם אורח חייהם. בעת השימוש שלהם בשירותי הקהילות, הם הכירו את ערכי המפתח של התנועות כמו שוויון מגדרי ותיקון עולם. היכרותם זו עם ערכי התנועות חיזקה את תפיסותיהם החיוביות ביחס לתנועות הליברליות. מצאתי שמשפחות רבות, אשר חגגו לבנם הראשון בר מצווה בבית דניאל חזרו כדי לציין את טקס בר/ בת המצווה של שאר ילדיהן. כפי שאמא אחת סיפרה לי, הקשר לקהילה איפשר לה ליהנות מנגיעות של מסורת, בסביבה שוויוניות מבחינה מגדרית.

פפרמן הציע לתנועות לאמץ אסטרטגיה של פילוח השוק, ולהתרחב לקהלים חדשים. התנועות כבר פועלות בפריפריה של ישראל בצפון ובדרום, לדוגמא בבאר שבע ובאזור שדרות. קהילות אלו פועלות בקרב עולים ואוכלוסיות אחרות שלא השתתפו במספרים גדולים בפעילויותיהם ושירותיהם בעבר. היה רצוי שמחקרו של פפרמן ירחיב בעניין זה, לדוגמא, המחקר יכול היה להצביע על הכיוונים המעשיים השונים שיש לאמץ בעת פעילות בפריפריה של הארץ לעומת בעת פעילות בערים מרכזיות בישראל. בהתבסס על השנים הרבות בהן חקרתי קהילות ליברליות במודיעין ובתל אביב, מצאתי כי הרבנים והחברים של כל קהילה, הם אלו המיטיבים להכיר את הנסיבות והצרכים של האוכלוסיות באיזור שלהם. מנהיגי התנועות הארציות הרפורמית והקונסרבטיבית יכולים לסייע לקהילות על ידי הפניית השאלה במי הקהילות מתחרות ועם מי הן יכולות לשתף פעולה.

לדוגמא, בבית דניאל נהוג מזה שנים לעצב את השירותים שהקהילה מציעה לכל קבוצה מקרב הקבוצות המשתמשות בשירותים שלה, בהתאמה מירבית לצרכים הספציפיים של הקבוצה. כך

לדוגמא, בית דניאל מציע אירועים ספציפיים : תרבותיים וחינוכיים המותאמים לבני גיל הזהב ולמשפחות צעירות, בנוסף, למגוון הפעילויות הקבועות המוצעות בקהילה.

יתר על כן, בהתייחס ליצירת שירותים המותאמים לצרכים של קהלים ספציפיים, יש לציין כי בבית דניאל מוצעים שני סוגים של קורסי גיור עבור עולים מברית המועצות לשעבר : קורס אחד מוצע לעולים שחיו את רוב שנות החיים בישראל, וקורס אחר מוצע לעולים שזה מקרוב הגיעו לארץ.

פפרמן צדק כשציין כי התנועות מצליחות להשתלב בישראל, בין השאר, הודות לשיתוף פעולה מוצלח עם רשויות מקומיות. סוג זה של שיתוף פעולה אפשר לבית דניאל להפעיל במשך שנים רבות רשת של צהרונים ב-20 גני ילדים ציבוריים ברחבי תל אביב. זו תוצאה של מדיניותו של הרב מאיר אזרי המעדיף יצירת קשרים ושותפויות על פני פנייה לנתיב המאבק המשפטי.

לדעתי, מדיניות דומה מתבצעת כבר כיום ברמה הארצית על ידי שתי התנועות. מדיניות של הקמת יישוב אחר יישוב עבדה בשנות ה-30 בארץ ישראל. מדיניות זו גם עבדה עד כה עבור התנועות כפי שניתן לראות בבנייה ההדרגתית של קהילות. בעיניי, לטווח הארוך זו הדרך המציאותית ביותר לשם המשך פיתוח את התנועות בישראל.

תודה.

Dr. Einat Libel-Hass' response to the work "Rising Streams: Reform and Conservative Judaism in Israel"²

Good evening and thank you for inviting me to share my thoughts on Dan Feferman's study, which I enjoyed reading. Very much.

The research reflects a major change in the attitude of Israeli society, including its various groups, towards the liberal religious movements. I would like to share with you an anecdote that reflects this change. I started attending Friday night services at a Conservative congregation in 2000, and one of my professors told me: "You have returned to Judaism". In addition, my kibbutznik grandfather became really worried that I would become a *baalat teshuva*. Since then, things have changed. More recently, when I tell people that I said Kaddish for my Dad in Beit Daniel, the reactions I receive are much more positive.

² I would like to thank Rabbi Jeff Cymet (the Rabbi of the New Kehilah of Ramat Aviv), Adv. Zvia Admon (a member of the New Kehila of Ramat Aviv) and Mrs. Margie Cohen-Jackel (a member of congregation Adat Shalom Emanuel, a Conservative congregation in Rehovot) for their valuable feedback on the response.

I found the study to be thorough and particularly enlightening when it reviews the many facets of the movements' activities, on the macro-general level, as well as the attitudes of the populations that identify with them. The most significant findings of the study confirm the continuation of patterns that were documented in previous surveys in Israel, which indicates greater self-identification with the Reform and Conservative movements. In other words, this means that 12% of the Jewish Israeli population, or up to 800,000 people, now identify with these movements. The study also provides a review of the full extent of the activities of these movements and the political, regulatory and sociological environments in which they operate.

Now, thanks to the new study, we have the contours of the religious identities of secular and traditional Israeli Jews. We know how many of them identify with the movements and partaking celebrate life cycle events in these congregations. The complementary move is to see how the important insights that the study found on the macro-general level are reflected in the micro-local congregational level, as anthropologists and historians like my colleagues and I do.

However, he points out that the exploration of the question of motivations, is beyond the scope of his study. Thus, listening closely to people's opinions enables us to understand the differences between Israelis from various Jewish, ethnic and socio-economic backgrounds as they are reflected in the context of liberal congregations. We can assume that these differences exist, since there is an abundance of anthropological research on Sephardi attitudes towards tradition. Among those Israelis, one can find families who celebrate Bar and Bat Mitzvah for their children in Beit Daniel. The families are attracted to Beit Daniel since, although Jewish tradition plays a significant role in Bar/Bat mitzvah ceremonies, the congregation is willing to adjust the ceremony to the needs of the families and to their ethnic heritage and customs. For example, in one family, the mother, of Yemenite background, wished to combine the Priestly (Cohen) Blessing into the Bar Mitzvah ceremony. In this case, although the Reform movement abolished the Priestly Blessing due to concerns about hierarchy, the leaders of Beit Daniel were receptive to her wish and incorporated it into the ceremony. The mother was thrilled to find out that her son could have a Bar Mitzvah combining Sephardic and Ashkenazic prayers, and integrating Orthodox and Reform practices.

I agree with Feferman's findings, that new Jewish identities are being constituted in liberal congregations. These identities combine accepted Jewish identity options such as secular, traditional, reform and conservative. My own doctoral study on Liberal congregations in Tel Aviv found similar patterns. Due to the fluid, hybrid, dynamic and contemporary nature of these congregations, there are no familiar concepts that provide an accurate description of how members and some of the religious service users perceive their Judaism. They must remodel conventional concepts of religiousness and secularism to create their Jewish identities. We can see the openness to a variety of identity options, while also placing an emphasis on the connection to traditional identities, in this quote by a member of the New Kehilah of Ramat Aviv, a conservative synagogue in Tel Aviv. Paula, a mother of three employed in the hi-tech industry, says: "I do not like to put myself in a box, I am somewhere between Reform and Conservative... I am open to the whole variety, and I like to keep tradition." She summarized her identity by saying "I am a pluralistic Jew, who likes tradition".

In this context, we should mention the important insight that Feferman found with regards to the thousands of people who identify with the movements. That people who initially come to the congregations to enjoy religious services, like life cycle rituals, in a manner compatible with their way of life. While making use of the congregations' services, they become familiar with key values such as gender equality and Tikkun Olam, which reinforce their positive perceptions of liberal movements.

I found that many families who celebrate their first son's Bar mitzvah in Beit Daniel return to celebrate the Bat or Bar mitzvah of their other children. As one mother told me, the congregation enables her to enjoy touches of tradition, I in a gender equal environment.

Feferman suggests that the movements adopt a strategic, market segmentation approach, and expand to new populations. The movements already operate in the periphery of Israel in the north and south, for instance in Ber Sheva, and in the area of Sderot. Those congregations already reach out to immigrants and other populations which have not participated in great numbers in their activities and services in the past. It would have been enlightening if the research provided elaboration on that matter, for instance pointing to different practical directions in the periphery of the

country in contrast to the activities in the larger cities in Israel. From my long years of research in synagogues in Moddin and Tel Aviv I found that rabbis and members of each congregation are the ones best familiar with the circumstances and needs of the populations in their particular area. The national movements- the headquarters and leaders of the movements could help the congregations by asking them with whom they compete and with whom they can cooperate.

For example, Beit Daniel has already shaped its services in a tailor-made way according to different needs of various groups. For instance, it offers specific cultural and educational events for elderly and for young families, in addition to its regular activities. Moreover, with regard to designing services suited to the needs of specific target audiences in Beit Daniel two kinds of conversion courses are offered: immigrants from the former Soviet Union who have spent most of their lives in Israel, and another course to immigrants who have only arrived recently.

Feferman was right that the movements' success in making inroads in Israel is due in part to fruitful cooperating with the local municipalities. This kind of cooperation allowed Beit Daniel to operate a network of 20 public kindergartens around the city for many years. This all happened in line with Rabbi Azari's policy of networking, rather than taking the legal route.

I think that similar policy is already being carried out on the national level of both movements. This policy of building one village after another has worked in the 1930s in Eretz Israel. It has worked thus far for these movement with regard to gradual building of congregations, and in my opinion, in the long run this is the realistic way to further develop the movements in Israel.

Thank you.